3. 4. 2007

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi

K napsání tohoto článku jsem se dostala prostřednictvím klienta v naší advokátní kanceláři, kdy jsem se poprvé ve své krátké koncipientské praxi setkala s problematikou právní úpravy popření otcovství a její aplikací.Tento muž se na naši advokátní kancelář obrátil s žádostí o pomoc najít řešení v situaci, která je v běžném životě velmi častá. Je zapsaným otcem nezletilého F. v matrice přesto, že dle vypracovaného znaleckého posudku jej lze s jistotou blížící se ke sto procentům za otce biologického vyloučit a s tím, že matkou byl již označen pravý biologický otec.

Bohužel, o svém otcovství začal mít důvodné pochybnosti až v době, kdy již lhůta k popření otcovství stanovená v ust. § 57 odst. 1 zák. č. 94/1963 Sb., zákona o rodině (dále jen „ZOR"), prekludovala. S matkou se hned po zjištění, že jej uvedla takto v omyl, rozvedl, ale dál plní stanovenou vyživovací povinnost. Jeho otázka tedy zněla: „Je nějaká cesta, jak být z matriky jako otec vymazán, když navíc nemám s nezletilým žádný vztah, nestýkám se s ním a nemám o nezletilého zájem?"

Při právní pomoci mému klientu a snaze popřít jeho otcovství jsem narazila na skutečnosti, s kterými nesouhlasím a které vedly k tomu, abych si sedla a napsala svůj názor.

Ve svém pojednání se pak zcela účelově zaměřím pouze na pravomoc a působnost nejvyššího státního zástupce, danou mu ust. § 62 ZOR v oblasti popírání otcovství a přiblížím nejen aplikaci tohoto ustanovení v praxi, ale zejména důsledky, jež tato právní úprava ve skutečnosti přináší. Nelze ovšem opominout i ust. § 62a ZOR, které s danou problematikou úzce souvisí, a proto krátce věnuji prostor i pravomoci nejvyššího státního zástupce před uplynutím popěrné lhůty.

Vztah otce a dítěte je jedním ze základních soukromoprávních vztahů, který, pokud je jeho subjektům znám, podstatným způsobem ovlivňuje jejich život. Pomineme-li právní stránku věci, působí tento příbuzenský poměr na mentální vývoj dítěte a jeho duševní rovnováhu, ať už kladně nebo záporně, na rozvoj jeho osobnosti a zařazení se do společnosti. I pro otce je zplození a narození dítěte významným okamžikem v životě, který naplňuje základní biologickou funkci jedince. Tento vztah je současně výrazem identity obou, jejich příslušnosti do rodiny a společnosti. Rodinné vztahy jsou pak základním kamenem celé společnosti, bez kterých by nastal rozpad její funkce a funkce státu samotného. Myslím, že důležitost tohoto spojení není třeba nijak významně rozebírat. Právní úprava vztahu otce a dítěte, vzhledem k tomu, že určení otce není tak jednoznačné jako určení matky, by tedy měla sledovat jeho co nejrychlejší a nejefektivnější stabilizaci. Závažnost těchto vzájemných práv a povinností rodičů a dětí, vedle důsledného požadavku, aby tyto vztahy byly v každém konkrétním případě a okamžiku včas a spolehlivě zjištěny a společensky evidovány, v souvislosti s ochranou subjektivních práv všech účastníků těchto vztahů a zejména samotného dítěte, to je ten hlavní motiv zákonodárce k vytvoření takové legislativy, jež by těmto požadavkům společnosti odpovídala.

Naše právní úprava vychází ze základních obecně známých skutečností, z přírodních znalostí biologie rozmnožování v kombinaci s historicky uplatňovaným a zakořeněným katolickým institutem manželským. K tomu je věnován prostor pro projev svobodné a vážné vůle dvou plně způsobilých dospělých jedinců k úpravě rodičovských otázek, k určení rodičovství. To vše dohromady dalo vznik několika ustanovením v zákoně č. 94/1963 Sb., zákona o rodině, a to ust. § 50a až § 62a ZOR. Zákon zde řeší situace, kdy nelze v co nejkratší době po narození dítěte jednoznačně prokázat, který muž dítě nejspíše zplodil, v návaznosti na snahu co nejrychleji určit právní vztah rodiče a dítěte stanovením právních domněnek. **Pro případ, že by právní a objektivní vztah nebyly vzájemně v souladu, je dána možnost právní domněnku vyvrátit a údajné otcovství v občanském soudním řízení popřít. Právo popírat otcovství je omezeno pouze na matrikové rodiče a nejvyššího státního zástupce.**

Zákon dává rodičům nezletilého právo popřít otcovství v prekluzivní šestiměsíční lhůtě, stanovené v ust. § 57, 59 odst. 2, § 60 a § 61 ZOR, a to za podmínek daných zákonem dle toho, jakým způsobem došlo k určení otcovství.

Ještě před uplynutím této šestiměsíční lhůty, stanovené pro popření otcovství matrikovým rodičům, může nejvyšší státní zástupce na základě ust. § 62a ZOR podat návrh na popření otcovství, jež bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, *„nemůže-li být určený otec otcem dítěte a je-li to ve zřejmém zájmu dítěte a v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva“*. Předmětné ustanovení směřuje k zajištění případného zneužití možnosti určit rodičovství souhlasným prohlášením rodičů v případě, kdy otec, jenž své otcovství prohlašuje, otcem není a být zřejmě nemůže. **Tato pravomoc nejvyššího státního zástupce by měla zabránit možnému obcházení zákona k nezákonnému adoptování dětí a případnému zneužití postavení těchto matrikových rodičů k protiprávnímu jednání, zejména k obchodu s dětmi.** Tak stanoví i základní ustanovení v čl.1 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003. Jak však lze dovodit, a jak i uvádí ve svém komentáři k zákonu o rodině JUDr. M. Hrušáková[1] *„v případě, že by bylo důvodné podezření, že o takový případ jde, by však bylo praktičtější vyvolat řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti (§ 44 odst. 3) a zejména iniciovat vydání předběžného opatření podle § 76a o. s. ř.“* Dítě by pak bylo těmto osobám odňato a tím by se zamezilo nezvratným následkům včas. Nejvyšší státní zástupce by pak mohl počkat a po uplynutí zákonné lhůty šesti měsíců podat návrh dle ust. § 62, který nevyžaduje tak náročné odůvodnění. I při podání návrhu dle ust. § 62a lze kdykoliv po uplynutí popěrné lhůty změnit návrh podle ust. § 62 odst. 1.

Po marném uplynutí popěrné lhůty některé z oprávněných osob má právo podat návrh na popření otcovství proti otci, matce a dítěti za podmínek stanovených v ust. § 62 ZOR, níže rozvedených, jen nejvyšší státní zástupce.

Ustanovení o popěrném právu nejvyššího státního zástupce má původ v § 280 odst. 2 o. s. ř. z roku 1950, které umožňovalo generálnímu prokurátorovi podat žalobu o popření otcovství po uplynutí lhůt stanovených pro toto popření zákonem o právu rodinném, měl-li generální prokurátor za to, *„že toho vyžaduje obecný zájem*“. Odpovídající ustanovení pak bylo zařazeno do platného zákona o rodině, ovšem s tou změnou, že návrh, nikoli tedy žalobu, lze podat tehdy, *„vyžaduje-li to zájem společnosti“*.

Dnešní úprava by měla jít cestou výrazné ochrany práv dítěte v souladu s Úmluvou o právech dítěte[2] **.**

Ustanovení § 62 ZOR stanoví oprávnění nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství v případě, kdy to *„vyžaduje zájem dítěte“*, a to až poté, kdy uplyne lhůta, která je stanovena v ust. § 57, § 59 odst. 2, § 60 a § 61 ZOR pro popření otcovství osobám oprávněným, tj. matrikovým rodičům.

Zákonodárce byl jistě veden snahou o soulad objektivního stavu se stavem právním s upřednostněním zájmu dítěte nade vše v situaci, kdy zákon toto oprávnění matrikovým rodičům již nepřiznává a ve stavu, kdy je zřejmé, že takový soulad zde není. **Je však třeba se zamyslet nad tím, jak se právní pojem „zájem dítěte“ odráží v aplikační praxi nejvyššího státního zástupce.**

Oprávnění nejvyššího státního zástupce bude aktuální například v situacích, kdy matrikový otec byl matkou uveden úmyslně v omyl, že dítě zplodil a že matka neměla v rozhodné době soulož s jiným mužem a v důsledku toho buď své otcovství nepopřel, nebo prohlásil podle § 52 ZOR, že je otcem dítěte, což je ten nejčastější případ, vyskytující se v praxi. To samo o sobě, jak bude dále uvedeno, nejvyššímu státnímu zástupci nestačí a přistupují k tomu další skutečnosti, které dávají podklad pro návrh nejvyššího státního zástupce, zejména pokud se biologický otec k dítěti hlásí. Dalším příkladem může být situace, kdy manželství matky vzniklo pouze formálně, matka žije s biologickým otcem, který má o dítě zájem, ale domněnka manžela matky se zde uplatní i přes to, že tomu tak ve skutečnosti není. A pokud nikdo ve stanovené lhůtě otcovství nepopře, zbude jediná možnost k nápravě faktického stavu v podání návrhu na popření otcovství nejvyšším státním zástupcem. Takových situací je více, které právní úprava nemůže řešit, jejichž řešení ovšem vyžadují dobré mravy a zásada spravedlivého uspořádání právních vztahů.

Je zajímavé, že pokud novelizované ustanovení klade za jednu z podmínek podání návrhu zájem dítěte místo zájmu společnosti s úmyslem docílit tak souladu s Úmluvou o právech dítěte, pak **samotnému dítěti toto právo odpírá** (dítě mělo toto právo v určité situaci již podle obecného zákoníku občanského z roku 1811), a tak vlastně zájem dítěte pomíjí.

Nejprve něco blíže k samotnému návrhu nejvyššího státního zástupce v této věci.

Oprávnění nejvyššího státního zástupce ve věci návrhu na popření otcovství

Příslušným k podání návrhu a přijímání podnětů je Nejvyšší státní zastupitelství, jeho netrestní odbor je pak funkčně příslušný k vyřizování. Protože se často jedná o rozsáhlou agendu, je Nejvyšší státní zastupitelství oprávněno požádat dle ust. § 12b odst. 3 zák. č. 283/1993 Sb., ve znění zákona č. 14/2002 Sb., o státním zastupitelství, o provedení kompletního prošetření kteréhokoli podnětu to krajské zastupitelství, v jehož obvodě má trvalé bydliště dítě, k němuž je otcovství popíráno. Pokud je to úsporné a efektivní, může být dalšími úkony pověřeno jiné státní zastupitelství na základě ust. § 12b odst.1 zák. č. 283/1993 Sb.

Nejvyšší státní zástupce má jako jediný oprávnění podat návrh na zahájení řízení o popření otcovství. Poté, co je šetření ukončeno a státní zástupce, který věc vyřizuje, dojde k závěru, že důvod k podání návrhu není, může podnět odložit sám, jinak, pokud zjistí, že otcovství matrikového otce je vyloučeno a je zde zájem dítěte, předloží věc cestou ředitele netrestního odboru nejvyššímu státnímu zástupci k podání návrhu.

Pro podání návrhu nejsou pro nejvyššího státního zástupce stanoveny žádné lhůty a žádná časová omezení. Omezení a podmínky jsou stanoveny v ust. § 62 a § 62a ZOR. Podnět ze třetí strany je však nejvyšší státní zástupce povinen vyřídit ve lhůtě nejpozději do 2 měsíců od okamžiku podání podnětu dle ust. § 16a odst. 6 zák. č. 283/1993 Sb. Pokud v šetření vzniknou průtahy a tato lhůta bude muset být překročena, je třeba podatele o důvodech průtahů v šetření písemně vyrozumět.

Oprávnění nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství a tím zahájit občanské soudní řízení je koncipováno jako jeho výsostné oprávnění, na něž není nárok. Aktivitu směřující k podání návrhu na popření otcovství zahajuje nejvyšší státní zástupce buď z vlastního nebo cizího podnětu, a nejedná se v tomto případě o jeho rozhodnutí ve správním řízení. Nejčastějším signálem budou podněty matrikových rodičů, prarodičů dítěte, popř. jiných osob z jeho okolí nebo správních úřadů, zejména orgánů péče o děti. Lze říci, že **takový podnět může podat kdokoli**, zákon subjekty oprávněné k podání podnětu nejvyššímu státnímu zástupci nijak nevymezuje. Nejvyšší státní zástupce podá návrh ze své iniciativy nejčastěji v případě, kdy se s potřebou zahájení soudního řízení o popření otcovství setká při své činnosti, zejména při šetření v trestním řízení.

Protože, jak již bylo uvedeno, **na vyrozumění o vyřízení podnětu nejvyšším státním zástupcem se nevztahuje správní řízení,** protože na kladné rozhodnutí, tj. podání návrhu na popření otcovství není právní nárok, **není samozřejmě možné podat proti takovému vyrozumění,** kterým bude ve většině případech vyrozumění o odmítnutí podnětu, **opravný prostředek.** Doručením vyrozumění vše pro navrhovatele končí a může se o to pouze pokusit znovu nebo jít cestou ústavní stížnosti.

Jednou z podmínek pro podání návrhu nejvyšším státním zástupcem dle ust. § 62 ZOR, stanovené v souladu s tímto zákonným ustanovením v obecném pokynu nejvyššího státního zástupce č. 6/2003 v čl. 2 odst. 1 je případ, kdy otcovství bylo určeno dle ust. § 51 odst. 1, 2 ZOR (otcovství manžela matky), ust. § 58 odst. 2 ZOR (umělé oplodnění) nebo souhlasným prohlášením rodičů dle ust. § 52, 53 ZOR. Článek 2 výše citovaného pokynu dále stanoví **další podmínky v souladu se zákonem, a to uplynutí popěrné lhůty, spolehlivé prokázání vyloučení otcovství a dále, což je podstatné: podmínkou je zde posouzení, zda popření otcovství je ve zřejmém zájmu dítěte a v souladu s ustanoveními zaručujícími lidská práva.** Jak bude dále uvedeno, zejména tato podmínka skýtá největší interpretační potíže a její výklad státním zastupitelstvím vzbouzí nevoli z řad veřejnosti. K tomuto problému se však hodlám věnovat níže, nyní bych nejprve uvedla ještě něco málo k samotnému podnětu k nejvyššímu státnímu zástupci a způsobu jeho vyřízení.

Podnět může být zcela neformální. Bylo by však vhodné, kdyby podnět odpovídal obecným náležitostem podání, zejména, pokud jej podává jménem klienta advokát. Mělo by být tedy z podnětu zřejmé kdo jej činí, které věci se týká, proč a v čem spatřuje důvody pro popření otcovství, vůči komu je zpochybňováno a ke kterému dítěti. I ostatní náležitosti pro podání obecně, stanovené občanským soudním řádem, se uplatní pro takový podnět, neboť zákon nic bližšího nestanoví. Vzhledem k tomu, že zákon taxativně stanoví, v kterých případech je nejvyšší státní zástupce povinen potvrdit příjem podnětu a tento mezi nimi není, bude muset osoba, která podnět podává a má zájem na potvrzení o podání, podat podnět buď osobně v podatelně Nejvyššího státního zastupitelství, nebo jej zaslat poštou s vykázaným doručením.

Vzhledem k tomu, co bude uvedeno, bych dále upozornila, že **je třeba se zaměřit při vypracovávání podnětu na dobu, která uplynula od chvíle, kdy popěrná lhůta prekludovala, a pokud bude tato doba nepřiměřeně dlouhá, pokusit se od klienta zjistit relevantní důvody, proč své právo neuplatnil dříve.** Jelikož jednou ze skutečností, která jde proti zájmu dítěte na podání návrhu, je i změna dlouhodobě ustálených statusových poměrů, je toto odůvodnění dosti podstatné. Proto, **pokud se jedná o muže, který byl matkou o svém otcovství uveden v omyl, je třeba podat podnět co nejdříve od okamžiku, kdy pojal o svém otcovství pochybnosti. Bohužel**

řada klientů přichází s žádostí o pomoc až po uplynutí i několika let, kdy celá situace nebyla nijak řešena. Současně by měl již být přiložen k podnětu znalecký posudek, který jej jako otce téměř vylučuje. Ten lze získat buď cestou anonymního určení otcovství, který však nelze použít pro účely soudního řízení, nebo znaleckým určením otcovství, vyžádané soukromou osobou. Vždy je třeba získat vzorky buněk od matrikového otce, dítěte, matky a případně, což je složitější, od domnělého otce. Oba způsoby určení, příp. vyloučení otcovství jsou zpoplatněny částkou cca 11 000 Kč v případě anonymního určení a částkou cca 19 000 Kč při znaleckém určení vyžádaném. S ohledem na judikaturu je také třeba se zaměřit na vztah mezi nezletilým dítětem a tímto matrikovým otcem. Úplně ideální pro podání podnětu a jeho možné úspěšnosti je, pokud mezi nimi žádné vztahy nejsou, od narození nezletilého nebyly, nebo jen ve velmi malé míře. **Absence vzájemných rodinných pout našemu klientu nahrává.** Při vypracování podnětu je vhodné řídit se obecným pokynem nejvyššího státního zástupce č. č. 6/2003, jenž se zabývá vysvětlením, které situace jsou považovány za odpovídající zájmu dítěte a brát ohled na judikaturu Evropského soudního dvora. Musím však podotknout, že **všechny tyto skutečnosti s ohledem na ustálenou praxi státního zastupitelství nehrají významnou roli.** Protože ale doufám, že aplikace našich právních předpisů by měla sledovat vývoj judikatury Evropského soudního dvora, doufám, že i v tomto směru dojde ke změně.

Po obdržení podnětu nejprve příslušný státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství zjistí, zda již uplynuly všechny lhůty stanovené ZOR a zváží, zda šetření provede sám, nebo šetřením pověří příslušné krajské zastupitelství. Téměř vždy je tomu v praxi tak, že šetřením je pověřeno příslušné krajské zastupitelství. Následně je třeba zajistit podklady pro šetření. Demonstrativním výčtem uvádím pro příklad:

- rodný list dítěte,

- doklad o státním občanství dítěte,

- oddací list rodičů,

- rozvodový spis rodičů,

- spisy ve věcech péče o nezletilé,

- doklady matričního úřadu,

- výpisy z rejstříku trestů,

- doklady, které vedly k určení rodičovství, jež dokazují, že v rozhodné době spolu rodiče nemohli mít pohlavní styk, spis matričního úřadu o souhlasném prohlášení rodičů aj.,

- znalecký posudek o zkoušce z oboru hematologie a krevní zkoušce dítěte,

- a jiné podklady v závislosti na konkrétním případu. V podrobnostech bych odkázala na již zmiňovaný pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, příl. č. 1, kde jsou potřebné podklady pro návrh uvedeny.

Všechny státní orgány a osoby, jichž se šetření týká a které by mohly třeba jako svědci přispět, jsou povinny poskytnout potřebnou součinnost. Státní zastupitelství však není vybaveno oprávněním donutit účastníky podrobit se krevní zkoušce za účelem vyloučení matrikového otce. Státní zastupitelství může pouze příslušné osoby vyzvat k zadání vypracování znaleckého posudku, případně je ponecháno na úvaze soudu, zda nechá znalecký posudek vypracovat v případném soudním řízení. V tomto případě budou otcovství vylučovat jiné závažné skutečnosti.

Pro provedeném šetření je třeba zvážit, zda

- otcovství matrikového otce je spolehlivě vyloučeno,

- popření otcovství vyžaduje zájem dítěte.

Výklad pojmu zájem dítěte

Rozhodnutí nejvyššího státního zástupce je vždy individuální, a pokud ve většině případů nejsou pochybnosti, že matrikový otec skutečně není otcem biologickým, nastávají pochybnosti o tom, zda je zde zájem dítěte. Zajímavý je

výklad tohoto pojmu Nejvyšším státním zastupitelstvím. Z jednoho konkrétního rozhodnutí o odložení podnětu nejvyššího státního zástupce cituji: *„ ..zájem dítěte na podání návrhu lze dovodit tehdy, pokud by se po popření otcovství matrikového otce zlepšily poměry dítěte v oblasti zajištění jeho výchovy a výživy. Zpravidla to bývá, jestliže objektivně prokazatelný biologický otec dítěte své otcovství uznává a podílí se na jeho péči, zatímco matrikový otec, jehož otcovství je pouze formální, se o dítě nestará.“* a *„další možností by pro Vás bylo, opatřit si znalecký posudek, který by S. P. jako otce nezl. F nevyloučil, naopak by jeho otcovství shledal prakticky prokázaným. To by ovšem předpokládalo dobrovolnou účast označovaného otce dítěte, neboť státní zastupitelství nemůže nikoho donutit k tomu, aby se v rámci šetření podrobil znaleckému zkoumání.“* Problémem zde je tedy zejména to, že pokud by všechna kritéria pro podání návrhu byla splněna, nelze dle názoru státního zástupce, v tomto rozhodnutí uvedeného, rozhodnout ve prospěch žadatele, pokud biologický otec nemá zájem o dítě, nehlásí se k němu, nebo pokud nepřipustí znalecké posouzení svého otcovství. Což je ve valné většině případů. **Zájem dítěte je zde posuzován z hlediska zájmu údajného biologického otce a z hlediska plnění vyživovací povinnosti, nikoli však z širšího hlediska společenských a rodinných vazeb a práva dítěte znát své biologické rodiče. Už vůbec není brán zřetel na postavení matrikového otce a na to, co tento právní vztah, jenž prokazatelně neodpovídá skutečnosti, znamená v jeho osobním soukromém a rodinném životě.**

Pokud se vrátíme k pokynu výše citovanému, v příl. 1, části IV. odst. 1 se uvádí některá závazná hlediska pro posouzení zájmu dítěte, dle kterých státní zastupitelství o podnětu rozhodují. Pro příklad cituji jen ta, která se v praxi objevují nejčastěji.

Za okolnosti zesilující zájem dítěte na podání žaloby lze též považovat, jestliže

– matrikový otec neměl důvod pochybovat o svém otcovství a až dodatečně se dozvěděl o stycích matky a jiným mužem v rozhodné době, jež byly příčinou nejen rozvratu manželství, ale i narušení citových vazeb k dítěti,

- z jiných vážných důvodů by spojení s matrikovým otcem bylo v rozporu se zájmem dítěte na jeho řádné výchově a mravním vývoji,

- matrikové otcovství se do osobních poměrů promítá jen formálně a překáží dítěti v uplatnění nároků na výživu proti zploditeli.

Za okolnosti zeslabující zájem dítěte na podání žaloby lze naopak považovat, jestliže

- biologický otec není znám nebo se k dítěti nehlásí, své otcovství zpochybňuje a není ochoten se podrobit znaleckému zkoumání,

- uplynula delší doba a statusové poměry jsou již stabilizované,

- matrikový otec věděl, že není otcem biologickým a po rozchodu s matkou se tak snaží vyhnout své vyživovací povinnosti.

Z toho, co jsem zjistila**, je však praxe taková, že státní zástupci en bloc odmítají podněty k podání návrhu s tím, že upřednostňují, a to doslova, existenci určitého platícího muže, bez ohledu na jiné skutečnosti.** Prakticky každý normální muž, který nechce naplnit skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy dle ust. § 213 zák. č. 140/1961 Sb., pravidelně svoji stanovenou vyživovací povinnost plní a ačkoli se s dítětem nemusí stýkat a jinak plnit svoji otcovskou roli, je zde ve výkladu státního zastupitelství zájem dítěte takového platícího jedince po svém boku mít bez dalšího. S tím nemohu souhlasit a myslím, že tento výklad měl být již dávno překonán.

Hrozbu výkladu pojmu zájem dítěte pouze z hlediska majetkového vidí i JUDr. M. Hrušáková ve svém výkladu k zákonu o rodině, když píše: *„Při příliš úzkém, ryze majetkovém výkladu pojmu „zájem dítěte“ by zřejmě došlo k podstatnému omezení možnosti takto otcovství popírat, bylo by složité dovodit zájem dítěte na podání návrhu…..v případě, že matka by otce úmyslně uvedla v omyl, že je otcem dítěte, došlo by k určení otcovství dle § 52 a po uplynutí popěrných lhůt by matka matrikového otce opustila, sdělila mu, že otcem dítěte není, a žila by s dítětem ve společné domácnosti s biologickým otcem, který by však neměl žádné příjmy…“* a dále *„ Proto lze konstatovat, že i když majetkové zájmy dítěte je třeba brát do úvahy, nelze je považovat za jediné kritérium.“*[3]

Při úvaze o tom**, co je zájem dítěte, lze vycházet z Úmluvy o právech dítěte, publikované pod č. 104/1991 Sb., která v čl. 7 odst. 1 stanoví, že každé dítě má, pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Stejně tak Listina základních práv a svobod ve svém čl. 32 odst. 4 stanoví, že péče o**

děti a jejich výchova je právem rodičů.

V zájmu dítěte nemůže dle mého názoru být pouhý ekonomický efekt faktického stavu. Znát své rodiče znamená znát své postavení ve společnosti, původ a předky, což je nepochybně podstatné z důvodů zdravotních – transplantace, genetické choroby a s tím spojená prevence nemocí v rodině, ale i z pohledu práva dědického. Pokud pak ani matrikový otec nemá o dítě zájem, hraje zde nakonec roli jen stanovená vyživovací povinnost. Ta by však neměla mít přednost před právem znát své rodiče a předky, tedy svůj původ. Nastává tak situace, kdy aplikace práva udržuje stav rovný adopci s tím rozdílem, že adoptivní rodič o dítě neprojevuje žádný zájem.

Pojem zájem dítěte, ačkoli nikde přesně nedefinovaný, neboť to ani nelze, hraje podstatnou úlohu v rozhodování státních orgánů i v jiných věcech, kdy je třeba přihlédnout k „ zájmu dítěte".

JUDr. Hrušková pojem blaho a zájem dítěte dále rozebírá a uzavírá, že **„zájmem dítěte",** ve smyslu § 62 odst. 1, **je především zájem na tom, aby právní vztahy mezi dítětem a jeho rodiči odpovídaly vztahům biologickým**. Doporučuje při rozhodování o podání návrhu posuzovat zájem dítěte volněji než pouze v majetkových souvislostech a s přihlédnutím k dobrým mravům a spravedlivému uspořádání právních vztahů. Z toho, co však bylo uvedeno výše vyplývá, že **praxe státních zastupitelství touto cestou nekráčí.**

Dalším problémem v aplikaci ustanovení § 62 ZOR, který byl již výše krátce nastíněn, **je samotné postavení matrikového otce.** Ten, ačkoli má znalecký posudek z oboru hematologie, který jej naprosto jako biologického otce vylučuje, a následné vyjádření matky, že jej uvedla úmyslně v omyl a poté označila jiného potenciálního biologického otce, **nemůže se domoci toho, aby byl zápis o jeho otcovství v matrice vymazán, neboť jej matka z omylu vyvedla až po lhůtě, ve které by mohl své otcovství úspěšně popřít.** A protože řádně platí výživné a biologický otec buď nemá zájem, nebo nepřipustí znalecké zkoumání svého otcovství, nebo prostě nemá peníze, není zde zájem dítěte na popření otcovství. Takový matrikový otec nemá možnost napadnout rozhodnutí nejvyššího státního zástupce ve správním soudnictví, protože nejde o rozhodnutí ve správním řízení, jedinou cestou tak zůstává podání ústavní stížnosti k Ústavnímu soudu. Zde bych ráda zmínila rozhodnutí Ústavního soudu ÚS 430/98 ze dne 18. 11. 1998, ve kterém mimo jiné stojí: *„Není ani případné za této situace namítat porušení práv dítěte, jak je stanoveno v čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, neboť žádným zásahem orgánu veřejné moci nebylo porušeno právo dítěte znát své rodiče a právo na jejich péči. Stav dnešního rodinného uspořádání stěžovatele, dítěte a jeho matky je výsledkem svobodného rozhodování dospělých jedinců o jejich rodinných poměrech."* Tímto rozhodnutím byla odmítnuta ústavní stížnost stěžovatele, jíž se domáhal, aby Ústavní soud přikázal Nejvyššímu státnímu zastupitelství opětovně projednat návrh na popření otcovství *(pomineme zde oprávněnost návrhu požadovaného ústavní stížností).* Dalo by se polemizovat, do jaké míry je rozhodnutí o prohlášení otcovství matrikového otce svobodným projevem, splňujícím požadavky občanského zákoníku na platnost právních úkonů, pokud byl uveden matkou v omyl.

Matrikový otec se pak nachází v situaci, kdy vzhledem k tomu, že byl uveden matkou v omyl a pravý skutkový stav se dozvěděl až po popěrné lhůtě, nemá sám o sobě v praxi téměř žádnou možnost, jak své matrikové otcovství zrušit. Zde vidím největší rozpor v aplikaci předmětného ustanovení § 62 ZOR v konkrétních případech s ústavně zaručenými základními právy a svobodami, a zejména rozpor s čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod,[4] kterou je Česká republika vázána. Předmětný článek stanoví:

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.
2. Státní orgán nemůže do tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti.…

Ve výkladu Evropského soudu pro lidská práva je pak základním cílem čl. 8 chránit jednotlivce před svévolnými činy veřejných úřadů. V tomto duchu Evropský soud rozhoduje. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva mimo jiné uvádím: *„ …není situace, kdy právní domněnka převažuje nad biologickou a společenskou realitou bez přihlédnutí ke skutečnostem a přáním dotyčných osob a jejich prospěchu, s přihlédnutím k míře uvážení, kterou má stát při povinnosti zajistit účinné respektování soukromého a rodinného života.."*[5]

Za stěžejní považuji rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci **Shofman proti Rusku.**[6] Zde Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že byl porušen čl. 8 Úmluvy, když matrikovému otci byla odepřena po popěrné lhůtě možnost své otcovství popřít. I zde se jednalo v praxi o nejčastější případ, kdy je otec ve svém otcovství uveden matkou v omyl a popěrná lhůta se mu tak prekludovala. Podstatným bodem, který vedl ESLP k tomuto rozhodnutí byla ruská právní úprava, která stanoví lhůtu pro možnost popření otcovství do jednoho roku od zápisu dítěte do matriky. **Pochybení a rozpor s čl. 8 Úmluvy zde soud vidí zejména v tom, že promlčecí lhůta začne plynout bez ohledu na to, zda matrikový otec má či nemá nějaké pochybnosti o svém biologickém otcovství.** Za

přijatelné pak považuje úpravu, jež je v několika smluvních státech uplatňována, **že tato popěrná lhůta počne běžet až v okamžiku, kdy se otec dozví, nebo by se měl dozvědět o okolnostech zpochybňujících jeho otcovství. V tomto směru vnímám prostor pro změnu naší legislativní úpravy s tím, že i po takové změně bude brán v potaz zájem dítěte, ovšem z širšího hlediska, než je pouze hledisko ekonomické.**

Ve smluvních státech je prozatím uplatňována lhůta pro popření otcovství buď relativně dlouhá, nebo začne plynout až od okamžiku, kdy se zákonný otec dozví o skutečnostech naznačujících, že není biologickým otcem. V některých smluvních státech Úmluvy pak neexistuje žádná prekluzivní doba na popření otcovství.

V podrobnostech odkazuji na citované rozhodnutí, jež se mi jeví zásadní.

Přivítala bych diskusi na toto téma, zejména ze strany mých zkušenějších kolegů, ráda bych znala jejich názory a poznatky z praxe.

Mgr. Andrea Jíšová
Autorka je advokátní koncipientkou v Praze.

---

[1] Zákon o rodině, komentář, C. H. BECK, 1998.
[2] Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb. o Úmluvě o právech dítěte.
[3] Zákon o rodině, komentář, C. H. BECK, 1998.
[4] Úmluva o lidských právech a základních svobodách ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 dle sdělení č. 209/1992 Sb.
[5] Znamenskaja proti Rusku (RoESLP 2005, 4, 2003).
[6] Shofman proti Rusku (RoESPL 2005, 6, 2003).

Zdroj: BA 11-12/2006

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Odpovědnost za škodu způsobenou dítětem v době dočasného svěření do péče jiné osoby (např. do mateřské školky)
- Změna závěti formou škrtů a vpisků provedená přímo v textu původní závěti
- K vypořádání SJM k domu na pozemku jednoho z manželů
- Výše náhrady pro pozůstalé při usmrcení osoby blízké
- Určení výše příjmu podnikatele pro výpočet výživného (manžela či manželky)
- K problematice přechodu práv a povinností ze smlouvy o dodávkách energií
- O kritice doktríny paternalistického přístupu k dětem v kontextu realizace ústavní výchovy a připravovaných změn v této oblasti
- Svěřenský fond – klidný přístav pro rodinné nemovitosti
- Způsobilost nezletilých osob k udělení informovaného souhlasu
- Metodika NS pro stanovení náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením blízké osoby
- Evropská právní úprava ochrany těhotných zaměstnankyň před výpovědí a její soulad s propuštěním těhotné zaměstnankyně v rámci hromadného propouštění